

An essential distinction revealing very important peculiarities of the personality constitution of a particular local government was the education level of the plenipotentiaries. In all the cities of the province except Slovianoserbsk (where there was a situation when some plenipotentiaries were illiterate and unable to write), this factor reveals the tendency towards improvement. In the main, in most of the province's cities a numerical advantage with home or primary education is observed. Besides, high education level of plenipotentiaries was observed in Yekaterinoslav and Mariupol, which provided incentives for development of the entire economies of those cities.

Key words: social class composition, local government, city council, merchants, nobility, officials, philistines, specialists, city mayors, education level.

УДК 930.1:94(477.62)''1953/1964''(045)

Ю.В. Коробка

ІНДУСТРІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У 1953 – 1964 рр.: ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

У радянський період накопичення історичних знань з теми індустриального розвитку Донецької області здійснювалося у спотвореному вигляді. У статті обґрунтовується висновок про те, що у сучасній історіографічній ситуації дослідники зазначеної теми, що знаходяться на позиціях об'єктивності, концептуального плюралізму та базуються на достовірних джерелах, створили більш правдиву картину техніко-економічного розвитку основних галузей економіки (особливо вугільної) краю, по-новому висвітлили значення Донецької Ради народного господарства, роль робітничого класу і соціалістичного змагання.

Ключові слова: Донецька область, раднаргосп, Микита Хрущов, рух за «комуністичне ставлення до праці».

Постсталінське або хрущовське десятиліття – один із найбільш успішних періодів радянського відтинку української історії – усталено визначається, з одного боку, як час визволення від певної частини сталінської спадщини, а з іншого – воно позначилося зливою поверхових і необачних адміністративних трансформацій, саме в цей період було надано нового імпульсу намаганням втілити в життя комуністичну доктрину, що за М. Хрущова отримала свою довершеність (радянського зразка) за рахунок нових хибних теоретичних конструкцій. Ці підстави зумовлюють необхідність детального вивчення історичного досвіду радянського відтинку української історії загалом і у регіональному аспекті зокрема, а також зумовлюють необхідність історіографічного аналізу великого масиву досліджень, систематизації сукупності знань для подальшого їх нагромадження.

Одним із пріоритетних напрямків вивчення історії Донецької області був і залишається її промисловий розвиток. Незважаючи на важливість теми дослідження та наявність великої кількості наукових публікацій, вона залишається недостатньо розробленою у плані історіографії у межах чітко окресленого періоду – 1953 – 1964 рр.

Спеціальних історіографічних праць із промислового розвитку Донецької області у 1953 – 1964 рр. не створено. Наявна історіографія охоплює більш широкі часові межі й міститься у відповідних оглядах монографічних і дисертаційних досліджень та статтях в науковій періодиці. Так, праці А. Саржана містять розділи, де розглядається історія і сучасний стан вивчення соціально-економічного поступу Донецької області, в тому числі й у період хрущовського десятиліття [35; 36]. На початку XXI століття науковці зосереджуються на вивченні історії досліджень базових галузей господарства Донеччини у

другій половині ХХ ст.: вугільної (З. Лихолобова, Н. Шевченко), чорної металургії (А. Буждежан), машинобудування (О. Остапчук), що стосувалося і хрущовського періоду [2; 5; 30; 41].

Мета цієї статті – історіографічний аналіз висвітлення розвитку промисловості Донецької області у постсталінське десятиліття.

На нашу думку, процес дослідження промислового розвитку Донеччини у роки хрущовського десятиліття складається з якісно неоднорідних періодів: перший – від початку вивчення зазначеної проблематики – до усунення від влади М.С. Хрущова у жовтні 1964 р., другий – з середини 60-х років – до другої половини 80-х рр. ХХ ст., третій – кінець 1980-х – початок 1990-х рр., четвертий – з початку 1990 рр. – до нашого часу.

В основі застосованої нами періодизації – зміна політико-соціальних та ідеологічних чинників, що впливали на розвиток історичної науки, еволюція методологічної і концептуальної бази. Такий розподіл збігається з періодизацією, запропонованою в дисертаційному дослідженні росіянина А. Трофимова [38].

У СРСР навколо дослідження історії радянського часу склалася вкрай несприятлива історіографічна ситуація. Для історичної науки визначальними були рішення партійних форумів, висловлювання лідерів КПРС, що мали характер директив і не припускали будь-яких відхилень. Змістовно партійно методологічні настанови ґрунтувалися на ідеї побудови комунізму, внаслідок чого розгляд усіх суспільних процесів провадився через призму просування до цього «світлого майбуття».

На першому етапі дослідження промислового розвитку Донеччини у хрущовську добу ключове значення для всіх суспільствознавців мало проголошення на ХХІ з'їзді КПРС (1959 р.) політико-ідеологічного міфу про перехід до безпосереднього комуністичного будівництва. Твердження про можливість розгорнутого будівництва комунізму ґрунтувалося на тезі про повну й остаточну перемогу соціалізму. Рух до комунізму ототожнювався зі швидкими темпами розвитку економіки країни [4]. У III Програмі партії були визначені конкретні терміни завершення будівництва комуністичного суспільства. Все це знайшло відображення у тогочасній науковій історичній та пропагандистській літературі про Донеччину, що в усілякій державній виробничій діяльності віднаходила ознаки «розгорнутого будівництва комунізму» [11, с. 79].

Увага приділялася й господарським реаліям, висвітлювалися завдання семирічки, наводилися свідчення ходу їх виконання, безсумнівний підйом індустрії краю. Автори здебільшого звертали увагу на обсяг виробництва, темпи зростання, технічну реконструкцію тощо [8; 18; 29; 34]. Вивчення цих проблем велося переважно однобічно, у схвальному плані.

Паралельно з оголошенням курсу на будівництво комунізму партійно-державне керівництво намагалося спертися на свідомість трудівників. З 1958 р. поширюється рух за комуністичне ставлення до праці. Насаджуваний партапаратниками, цей рух приречений був перетворитися і переродився (за винятком поодиноких випадків) на формальність.

Природним було відображення поширення нового почину на промислових підприємствах Донецької області у працях істориків, публіцистів. Будь-яке висвітлення комуністичного ставлення до праці, у відповідності до вимог формули створення людини недалекого комуністичного майбуття, містило виявлення освітніх здобутків учасників руху (поєднання виробничої діяльності з навчанням), декларації щодо їх зобов'язань дотримуватися зразкової поведінки і в побуті [17; 21].

У роки хрущовської відлиги велика увага приділялася організаційним чинникам, зокрема нововведенням у сфері управління. Через це помітне місце в цей період посідає тема «раднаргоспів», утворених за реформою 1957 р. Найбільш суттєві праці, що висвітлювали розвиток Сталінського державного економічного району, були створені головою відповідного раднаргоспу (далі – РНГ) І. Дядиком одноосібно або у співавторстві

[9; 10]. Ці науково-популярні видання не мали науково-довідкового апарату. Їх джерельну базу, вочевидь, становили звіти, що надходили до РНГ від підпорядкованих підприємств, а також їх синтезовані зведення, що надсилалися керівним партійним та державним установам.

І. Дядик намагався довести начебто несумнівні переваги нової системи управління промисловістю: ліквідація відомчих бар'єрів, створення можливості для РНГ найбільш доцільно маневрувати матеріальними та людськими ресурсами тощо. І це вже через рік після її запровадження!

Разом з тим, цим роботам притаманне використання великого фактичного матеріалу: докладна структура РНГ, відомості про успішний індустріальний розвиток Донеччини у 1957 – 1960 рр.

Автор визнає наявність недоліків у економічному становищі Донеччини, наприклад, таких, як диспропорції у розвитку окремих галузей, засвідчує і деякі вади у роботі РНГ: недостатня ще укомплектованість інженерами й техніками вирішальних ділянок виробництва, змінюваність кадрів керівників підприємств та їх підрозділів. На думку автора, ще живучою залишається, притаманна старій, галузевій системі управління, «кастова замкненість» [10, с. 8, 36, 38].

У відповідності до Указу Президії Верховної Ради УРСР від 26 грудня 1962 р. відбулося укрупнення Донецького РНГ, яке супроводжувалося суттєвими структурними змінами. Досвід нової перебудови апарату управління промисловістю було розглянуто у статті В. Вишнякова [3]. Автор вбачає безумовну прогресивну сутність нового перетворення у подальшій концентрації і спеціалізації управління виробництвом.

Водночас дослідник зазначав, що дехто («певні працівники») розглядає укрупнення Донецького РНГ, як крок, який суттєво віддаляє його від співробітництва з виконкомом Донецької обласної (промислової) Ради [3, с. 53]. Ймовірно під «певними працівниками» малися на увазі представники обласної партійно-радянської номенклатури, для якої новий хрущовський захід разом із поділом партійних організацій за виробничим принципом був, за висловом російського історика Р. Піхоя, справжнім «кошмаром», бо вони втрачали значну частину свого впливу на промислові підприємства [31].

З усуненням М. Хрущова від влади у жовтні 1964 р. з історичних досліджень зникають навіть згадки про нього. Так, на догоду новому керівництву країни і з його благословення здійснюється спроба вилучення із громадської свідомості доброї пам'яті про цього політика.

У другій половині 60-х років ХХ ст. досвід економічної діяльності продемонстрував неспроможність та нездійсненність проголошених програм. Починається поступовий відхід від декларацій про швидку побудову комунізму. Наприкінці 60-х років концепцію «розгорнутого будівництва комунізму» було замінено концепцією «розвиненого соціалізму». Ця ідеологема, запроваджувалася в життя з метою знешкодження руйнівного впливу третьої програми КПРС на комуністичну ідеологію [19]. Причому розвинений соціалізм виносився на перший план, а побудова комунізму переводилася у площину завдань прийдешнього.

У ранзі рішень і постанов з'їзду КПРС факт побудови розвиненого соціалістичного суспільства вперше було зафіксовано на ХХІV з'їзді КПРС (1971 р.) [27, с. 38]. Уявлення про розвинене соціалістичне суспільство було юридично закріплено у новій Конституції СРСР (1977 р.). А історична наука аж до початку 80-х років ХХ століття перетворила нову, надуману й позбавлену наукового обґрунтування концепцію «розвиненого соціалізму» на шаблон, за допомогою якого намагалася пояснити характер й напрямок розвитку продуктивних сил суспільства. Більшість науковців схилилися до думки, що його формування почалося на межі 50 – 60-х років ХХ ст. [39, с. 23], а 1961 рік розглядався як початок етапу розвиненого соціалізму. Попередній же час хрущовського десятиліття

входив у повоєнний так званий «період подальшого розвитку і зміцнення соціалізму» [15, с. 30]. Так відбулось остаточне знецінення хрущовського періоду.

Домінантою всіх праць, присвячених економічному розвитку Донецької області був поступальний розвиток. У двотомній «Історії робітників Донбасу» своєрідним запереченням хрущовської концепції «розгорнутого будівництва комунізму» слугував у назві другого тому термін – «поступовий перехід до комунізму» [12, с. 3].

У другий період дослідження розвитку промисловості Донецької області у хрущовське десятиліття розширилися рамки досліджень, виокремилися і сформувалися основні напрямки. Один із них торкався проблем партійного керівництва промисловістю [16; 25; 40]. У статтях і дисертаціях автори підтверджували ідею про зростання керівної та спрямовуючої ролі партії, висвітлювали напрямки партійного впливу на промисловість. Характерною ознакою такого роду досліджень є відсутність серйозного критичного підходу до проблематики, яка досліджується, що спричинено політико-ідеологічними чинниками.

І все ж елемент наукової цінності становить, крім фактичного матеріалу, застосований у цих публікаціях аналіз форм і методів партійного керівництва економікою в галузі промисловості, що демонструє нам формалізм у роботі партійних організацій, падіння авторитету партії та її впливу на процеси, які відбувалися у народному господарстві [35, с. 16].

Помітним історіографічним фактом у другий історіографічний період, з огляду на об'єктивну оцінку становища вугільної промисловості, стала поява ґрунтовної «Історії технічного розвитку вугільної промисловості Донбасу». Матеріали другого тому, підготовленого переважно науковцями технічної галузі, здебільшого позбавлені ідеологічного забарвлення, містять науково обґрунтовані висновки про економічні проблеми вуглевидобутку, що виявилися у післясталінське десятиліття, як от: зниження ефективності використання основних фондів, а також слабка матеріальна зацікавленість працівників, збільшення собівартості донецького вугілля, що призводить до збитковості галузі [13, с. 31–32, 52–53, 57].

Відлуння певних негараздів з охороною праці на вугільних шахтах знаходимо у фактографічному академічному виданні «Економіка галузей народного господарства Донбасу». Описуючи реальні факти, необтяжені завданням осмислення явищ виробничого життя, автори повідомляють про «небезпеку несподіваних викидів вугілля та газу» [43, с. 20].

Виняткове місце у радянській історіографії посідало дослідження робітничого класу. Усталена теза про робітничий клас як основну продуктивну силу суспільства і головну рушійну силу історичного процесу сприяла формуванню сакраментальної схеми трактування фактичного матеріалу. Задля аргументації зазначених вихідних положень, що характеризують робітничий клас, досліджувалися хід збільшення чисельності та покращення якісного складу (зростання культурно-технічного рівня та матеріального добробуту, підвищення політичної зрілості та трудової активності), вишукувалися ознаки обіцяного програмою КПРС органічного з'єднання розумової і фізичної праці в індустріальних робітничих кадрах із виявленням характерних особливостей цих змін у Донецькій області. У другий історіографічний період продовжувалося даремне просування найждженою колією дослідження соціалістичного змагання за право називатися колективом комуністичного ставлення до праці [7; 20; 28; 42].

Своєрідним підсумком, ознакою завершеності розробки теми робітничого класу в межах усталеної радянської традиції став вихід у світ другого тому «Історії робітників Донбасу» [12]. Розгляд у ній розвитку професійно-кваліфікаційної структури, статевовікового складу робітників промисловості, відомості про збільшення їх кількості та її джерела не втрачають наукових властивостей дотепер. Не поталанило у другий історіографічний період вивченню Донецького РНГ у зв'язку з тим, що склалася нова

політична ситуація. Попри те, що світ побачила низка досліджень про розвиток промисловості, діяльність РНГ у період так званого «застою» майже не вивчалася, позитивні моменти розвитку економіки області не пов'язувалися із створенням територіальної структури управління. Так, не знайшлося місця жодній згадці про Донецький РНГ у нарисі, присвяченому загальному розвитку Донецької області у відповідному томі «Історії міст і сіл Української РСР» [14].

Перебудовчій історіографії були притаманні пошуки альтернативності в рамках так званого «соціалістичного вибору». Горбачовська трансформація курсу КПРС потребувала теоретичного обґрунтування. Пошук владними структурами історичних аналогій перебудови, що влаштували б нове керівництво СРСР, призвів до виділення післясталінського десятиліття як важливого відтинку на шляху до «істинного соціалізму» (репетиція або перша, невдала перебудова).

З другої половини 80-х років – до початку 1990-х років ХХ ст. тривав третій історіографічний період дослідження «хрущовського десятиліття», що характеризується поступовим вивільненням історичної науки від жорстких ідеологічних догм і критикою «деформацій соціалізму» та відхилень від теорії марксизму-ленінізму.

Московські інтелектуали виступили заспівувачами відвертої масштабної ревізії традиційних концепцій радянського часу. Ключовим поняттям, запропонованим науковій громадськості економістом Г. Поповим, у роки перебудови, що характеризує механізм функціонування радянської економіки, у тому числі і на хрущовському відтинку її історії, було – «адміністративно-командна система» [32]. По суті це була адаптація уявлення, що з'явилося раніше на Заході, стосовно функціонування радянського народного господарства.

Помітні зрушення відбувалися й в Україні, поступово долалася марксистська методологія, стиралися «білі» плями, переглядалися застарілі концепції і підходи, відбувалося долучення українських істориків до надбань світової історіографії, що сприяло переосмисленню ними своїх поглядів, очищенню від нашарувань тоталітаризму. У цей переломний момент відбувається зниження інтересу до традиційних тем і сюжетів. А нових, більш адекватних теоретичних конструкцій, не було створено.

З цього часу розгортається сучасний, четвертий, період висвітлення історії промислового розвитку Донецької області за часів хрущовської «відлиги», для якого притаманним є подолання таких рудиментів минулого, як упередженість, міфотворчість, схематизм. На теперішньому етапі з'явилися праці, в яких на основі різноманітних інтерпретаційних принципів зроблено спроби як цілісного розгляду новітньої історії України, так і соціально-економічного розвитку нашого краю здебільшого у галузевому перетині. Певне місце в них посідає й індустріальний розвиток Донеччини у хрущовське десятиліття.

Одне з перших намагань широкого аналізу проблем понад півстолітнього повоєнного розвитку Донецької та Луганської областей належить А. Саржану. У його працях накреслено панораму концептуальних підходів партійно-державного керівництва у визначенні стратегії розвитку економіки у 1953 – 1964 рр. Це, насамперед, форсований розвиток важкої промисловості, що обумовлювався ідеологічними та мілітарними чинниками, модернізація економіки на екстенсивних засадах.

Відзначаючи високі темпи економічного піднесення СРСР упродовж 50-х років ХХ століття, вчений виокремив важливі елементи гальмівного механізму народного господарства у зазначений період, серед яких чільне місце посідають: надання допомоги країнам-сателітам, першочергова турбота про ВПК, сировинна спрямованість виробництва, пошук, у першу чергу, організаційних чинників розвитку виробництва, що не зачіпали власність, конкуренцію, ринок робочої сили тощо; несприйнятливність планової економіки до розвитку науково-технічного прогресу; зосередження головної уваги на кількісному

нарощуванні економічних показників, нехтування екологічними наслідками індустріального розвитку [35, с. 38–40].

Основну увагу дослідник зосередив на об'єктивному аналізі тенденцій і фактів техніко-технологічного та економічного розвитку промисловості Донецької та Луганської областей. Науковець звернув увагу на зниження з кінця 50-х рр. фінансування з союзного бюджету, в першу чергу, вугільної галузі Донбасу, зменшення фондівіддачі, збільшення собівартості, збитковість усієї вугільної промисловості. Вченим визнається порівняно більш стабільний розвиток металургії краю, в якій вводилися нові потужності і, незважаючи на переважно екстенсивний розвиток, були зроблені серйозні зусилля з інтенсифікації виробництва, подібне становище у хімічній промисловості та машинобудуванні [36, с. 72–81].

Великий внесок у розробку сучасної системи наукових поглядів на історію вугільного Донбасу зроблено З. Лихолобовою. Методологічне значення для розуміння розвитку цієї галузі у роки хрущовської відлиги має запропонована дослідницею періодизація історії розвитку вугільної промисловості Донбасу у другій половині ХХ ст. Хрущовська доба вміщується у період 1950 – кінець 1960-х років, визначений як «завершення відбудови та поступова модернізація галузі», коли Донбас був головною паливною базою СРСР [22–24].

За висновками вченої, у цей період басейну відводилося пріоритетне становище у галузі, здійснювалася модернізація шахтного фонду, тут з'явилася принципово нова техніка. Із переходом радянського керівництва до нової енергетичної стратегії в першій половині 60-х рр. зменшилася частка капіталовкладень на розвиток Донбасу, порівняно зі східними басейнами, але це не компенсувалося зниженням вимог щодо обсягів вуглевидобутку [23, с. 492–493].

У четвертий період відновлюється розгляд теми Донецького РНГ. Так, особливістю статті економіста О. Решетняка є висунення на перший план низки положень, на підставі відомостей загальносоюзної статистики, про те, що РНГ діяли в умовах зростаючого матеріального добробуту народу, запровадження важливих заходів державної соціальної програми: збільшення зарплатні робітників і службовців, зменшення тривалості робочого часу. Науковець підкреслює позитивні наслідки такого розвитку: зростання зацікавленості громадян у праці в народному господарстві, що сприяло розширенню виробництва і сфери послуг [33, с. 70–71].

О. Решетняк висловив сукупність суджень на підтвердження міркування про те, що завдяки Донецькому РНГ, створенню під його керівництвом будівельної бази, було дано життя новим виробництвам і виробничим комплексам, відбулося найбільше розгортання робіт із реконструкції та технічного переобладнання промислових підприємств. А відрегульована РНГ структура кооперування поставок його підприємств на 1965 р. наближалася до оптимального стану. Успішність діяльності РНГ, на думку дослідника, підтверджується більшими темпами зростання обсягів промислового виробництва, ніж у наступні роки.

У час (1992 р.), коли побачила світ стаття О. Решетняка, на тлі загибелі радянського економічного механізму, втрати керованості народним господарством і вражаючої кризи, що переживала Україна, звичайно ж, доба РНГ могла здатися «золотим віком». Цьому сприяла й мізерна джерельна база статті.

Суттєву увагу розвитку Донецького РНГ приділено у працях В. Барана [1]. Реалізація економічної політики хрущовського керівництва розглядається науковцем як така, що істотно не зачепила підвалини народного господарства. За офіційно проголошеною метою реформи автор намагається розгледіти політичні мотиви: наступ на урядову бюрократію, в якій коренилися основні сили контрреформаційного напрямку.

Щодо інституціоналізації нової системи управління, тезу про раціоналізацію діяльності підприємств в умовах функціонування РНГ дослідник обґрунтовує за допомогою таких

фактів об'єднання споріднених виробництв і створення системи головних підприємств у Сталінському економічному районі, як злиття Смоляннівського і Рутченківського коксохімічних заводів, Дзержинської збагачувальної фабрики і Щербинівського коксохімічного заводу. Таке комбінування, за твердженням дослідника, сприяло комплексному використанню сировини, палива, електроенергії.

Автор звертає увагу на те, що нова система управління породила нові проблеми, зокрема так звані місництво та господарську відособленість, тяганину та бюрократизм. Як приклад негативного явища у господарському житті дослідником наводяться відомості про зневажливе ставлення деяких керівників Сталінського РНГ до виконання замовлень Ворошиловградської області.

Не менш обтяжливим, аніж всеохоплююче регулювання колишніх галузевих міністерств, для підприємств, на думку автора, залишався й адміністративний прес раднаргоспів.

Історик наводить гідні подиву темпи зростання валової продукції Донецької області у 1964 і у 1965 рр., вони становили, відповідно, 122,3 і 110,3 відсотки. Однак, ці вражаючі показники, відмічає В. Баран, – досягалися екстенсивним шляхом і були результатом безпрецедентного процесу надіндустріалізації суспільства, що поглинало величезні матеріальні і трудові ресурси, але не давало рівноцінний господарський результат, економіка працювала сама на себе, а не на людину [1, с. 164, 172, 175, 178, 182, 185–186, 331, 417].

У працях А. Саржана відтворено усталені узагальнюючі оцінки, як позитивні, так і негативні, територіальної системи врядування виробництвом, що склалися в останній історіографічний період дослідження РНГ, безвідносно Донецького РНГ. Підкреслюючи факт підвищення ефективності виробництва, як наслідок реформи, А. Саржан скористався вже майже хрестоматійним умовиводом про те, що найбільший приріст відзначився у період, коли підприємства залишалися «нічиїми», тобто коли міністерства були скасовані, а РНГ не встигли заглибитися у сутність справ [37, с. 83–88].

У статті О. Гармаш і Л. Крутової сформульовано низку тез, що відносно по-новому, неупереджено характеризували роль і значення РНГ, виокремлено головну організаційну перевагу нової системи – активізація процесу встановлення раціональних міжгалузевих та міжгосподарських зв'язків, як в середині економічних районів, так і у скороченні далеких перевезень [6]. Автори зазначили, що період функціонування Донецького РНГ характеризувався великим розгортанням технічного переобладнання як основних галузей важкої, так і харчової та м'ясомолочної промисловості, що мало позитивний вплив на високі темпи зростання виробництва регіону і в подальший період. У викладі виділено як позитивне те, що діяльність РНГ у нашому регіоні сприяла утворенню та розвитку галузевих науково-дослідних інститутів, конструкторсько-технологічних організацій, які забезпечували певне прискорення науково-технічного прогресу.

Щодо негативних моментів реформи, то, на думку авторів, не було реалізовано ідею економічної та організаційної самостійності РНГ. Це було наслідком того, що головним стримуючим чинником раднаргоспів у економічних районах країни виступала планова система господарювання. Поєднати її з економічною самостійністю РНГ було неможливо.

У колективній монографії «Вугільний Донбас у другій половині ХХ століття», в окремому параграфі (автор О. Данілін), раднаргоспівській реформі винесено суворий вирок: не принесла позитивних результатів, не пов'язана з успіхами у розвитку галузі, натомість, була причиною перенаселення шахт та трестів управлінцями, місництва, що нібито покликала зворотній процес, рецентралізацію. Висуваючи думку про наявність у кожній галузі народного господарства специфічних потреб, однакових у межах усього радянського економічного простору, на наш погляд, автор проводить апологію галузевої системи управління у вигляді союзних міністерств [5, с. 23–24].

У четвертий період дослідження розвитку промисловості Донеччини по-новому, з раціоналістичних позицій розглядається тема соціалістичного змагання. Цінними, на нашу думку, є спостереження Л. Мазитової про те, що у 1950 рр. соціалістичне змагання не прищеплювалося у вугільній галузі, а нарощування видобутку палива здійснювалося за рахунок застосування авральної роботи, що мала своїм наслідком високий рівень травматизму [26, с. 183].

Найбільш деталізовані міркування стосовно соціалістичного змагання висловлені О. Даніліним. На думку дослідника, у другій половині 50-х років існували об'єктивні передумови для «сплеску робітничої ініціативи», а саме, масове запровадження у цей період на шахтах нової техніки, що вимагало вдосконалення професійного та загальнокультурного рівня робітників, поліпшення оплати та умов праці, а також зацікавленість людей у завоюванні поваги з боку оточуючих, перспектива суспільного визнання та кар'єрного просування. Власне це й викликало появу енергійних та амбітних передовиків виробництва і навіть окремих зразкових колективів. Втім, як стверджує науковець, взірцеві колективи та видатні приклади особистої праці залишалися поодинокими, а зображувана масовість відтворення їх досвіду в дійсності не існувала через відсутність матеріальної зацікавленості у робітників. Незручно й невігідно, підкреслює автор, було й керівникам підприємств здійснювати копітку підготовку умов для повторення і перевершення виняткових результатів.

Разом з тим, на думку дослідника, особливо у перші повоєнні десятиліття, патріотизм, відчуття колективу, добросовісне ставлення до праці, прагнення до професіоналізму були вагомими життєвими орієнтирами. Це давало позитивні результати: постійно зростали видобуток вугілля та продуктивність праці [5, с. 65–67, 71–72].

Таким чином, несприятливі суспільні умови розвитку і функціонування історичного знання, хибні методологічні засади радянської епохи, що панували в гуманітарних науках у цей період, негативно впливали на дослідження промислового розвитку Донецької області у роки хрущовської відлиги, що позначилося на формуванні вкрай неповної та спотвореної картини індустріального буття краю.

Нові суспільно-політичні умови, що склалися після здобуття Україною незалежності, характеризуються активним науковим пошуком історичної правди, переглядом концептуальних положень радянської історіографії, використанням достовірних джерел. За різної розстановки акцентів для більшості сучасних дослідників спільним є визнання того, що розвиток промисловості Донецької області у роки хрущовської відлиги на нерушійних принципах радянської економічної системи не є оптимальним варіантом організації суспільного виробництва.

Сучасні дослідження промислового розвитку переважно зосереджені на вивченні особливостей галузевого розвитку індустрії, особливо вугільної.

Очевидним є наявність лакун у висвітленні промислового розвитку Донецької області, що суттєво збіднює наше уявлення про недалеку минувшину краю. Одним із найголовніших сюжетів, що потребує докладних досліджень є тема Донецького раднаргоспу (1957 – 1965 рр.), який був головною місцевою ланкою керівництва промисловістю.

Помилковим, на наш погляд, є застосування у більшості досліджень терміна «Донбас», для позначення територій сучасних Донецької та Луганської областей України. Слово «Донбас» – це аббревіатура від геологічного поняття «Донецький вугільний басейн» або «Донецький кам'яновугільний басейн». Він охоплює території, що входять до складу сучасних Дніпропетровської, Донецької, Луганської областей України, а також частину Ростовської області Росії. Межі областей і кам'яновугільного басейну не збігаються. Не вся територія Донецької та Луганської областей належать до Донбасу, а ось Павлоград у Дніпропетровській і Шахти у Ростовській (РФ) областях – навпаки.

Список використаної літератури

1. Баран В. К. Україна 1950 – 1960-х рр.: еволюція тоталітарної системи / В. К. Баран. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1996. – 448 с. ; Baran V. K. *Ukraine 1950 – 1960-kh rr.: evoliutsiia totalitarnoi systemy* / V. K. Baran. – Lviv : Instytut ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha NAN Ukrainy, 1996. – 448 s.
2. Буждежан А. В. Чорна металургія Донбасу у 50–80-х рр. ХХ ст. (історіографія проблеми) / А. В. Буждежан // Історичні і політологічні дослідження. – 2005. – № 3/4. – С. 172–183 ; Buzhdezhan A. V. *Chorna metalurhiia Donbasu u 50–80-kh rr. XX st. (istoriohrafiiia problemy)* / A. V. Buzhdezhan // *Istorychni i politolohichni doslidzhennia*. – 2005. – № 3/4. – С. 172–183
3. Вишняков В. Г. Об опыте перестройки аппарата управления экономикой (На примере работы Донецкого совнархоза) / В. Г. Вишняков // Советское государство и право. – 1963. – № 10. – С. 48–54 ; Vishnyakov V. G. *Ob opyte perestroyki apparata upravlenii ekonomikoу (Na primere raboty Donetskogo sovnrarkhoza)* / V. G. Vishnyakov // *Sovetskoe gosudarstvo i pravo*. – 1963. – № 10. – С. 48–54
4. Внеочередной XXI съезд Коммунистической партии Советского Союза : стеногр. отчет. – Москва, 1959. – Т. I. – 67 с.; Т. II. – 447 с. ; Vneocherednoy XXI sezd *Kommunisticheskoy partii Sovetskogo Soyuza : stenogr. otchet*. – Moskva, 1959. – Т. I. – 67 s.; Т. II. – 447 s.
5. Вугільний Донбас у другій половині ХХ століття : колект. моногр. / за ред. З. Г. Лихолобової. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – 339 с. ; Vuhilnyi Donbas u druiii polovyni XX stolittia : kolekt. monohr. / za red. Z. H. Lykholobovoi. – Donetsk : DonNU, 2001. – 339 s.
6. Гармаш О. С. Діяльність Донецького Раднархозу / О. С. Гармаш, Л. О. Крутова // Історія України: маловідомі імена, події, факти. — 2001. – Вип. 18. - С. 61–67 ; Harmash O. S. *Diialnist Donetskoho Radnarhospu* / O. S. Harmash, L. O. Krutova // *Istoriia Ukrainy: malovidomi imena, podii, fakty*. — 2001. – Vyp. 18. - S. 61–67
7. Гурбич А. Н. Количественные и качественные изменения в составе рабочих Донбасса (1959 – 1970 гг.). : автореф... . дис. на канд. ист. наук : спец. . 07.00.02 / А. Н. Гурбич ; Донецкий гос. ун-т. – Донецк, 1973. – 29 с. ; Gurbich A. N. *Kolichestvennye i kachestvennye izmeneniya v sostave rabochikh Donbassa (1959 – 1970 gg.)*. : avtoref... . dis. na kand. ist. nauk : spets. . 07.00.02 / A. N. Gurbich ; *Donetskiy gos. un-t.* – Donetsk, 1973. – 29 s.
8. Дегтярев В. И. Химия – ударный фронт / В. И. Дегтярев. – Донецк : Донбас, 1964. – 45 с. ; Degtyarev V. I. *Khimiya – udarnyy front* / V. I. Degtyarev. – Donetsk : Donbas, 1964. – 45 s.
9. Дядик І. І. Сталінський економічний адміністративний район / І. І. Дядик, О. Я. Махрачов. – Київ : Знання, 1960. – 40 с. ; Dyadik I. I. *Stalinskiy ekonomichniy administrativniy rayon* / I. I. Dyadik, O. Ya. Makhrachov. – Kiïv : Znannya, 1960. – 40 s
10. Дядык И. И. Год работы по-новому / И. И. Дядык. – Сталино : Сталинское обл. изд-во, 1958. – 108 с. ; Dyadyk I. I. *God raboty po-novomu* / I. I. Dyadyk. – Stalino : Stalinskoe obl. izd-vo, 1958. – 108 s.
11. Дядык И. И. Поступь семилетки. Экономический очерк / И. И. Дядык. – Донецк: Обл. кн. изд-во, 1960; Dyadyk I. I. *Postup semiletki. Ekonomicheskiy ocherk* / I. I. Dyadyk. – Donetsk: Obl. kn. izd-vo, 1960.
12. История рабочих Донбасса: 2 т. / редкол. : А. В. Лихолат и др. – Киев : Наукова думка, 1981. – Т. 2 : Рабочие Донбасса в период завершения строительства социализма и постепенного перехода к коммунизму. – 432 с. ; *Istoriya rabochikh Donbassa: 2 t. / redkol.* : A. V. Likholat i dr. – Kiev : Naukova dumka, 1981. – Т. 2 : *Rabochie Donbassa v period zaversheniya stroitelstva sotsializma i postepennogo perekhoda k kommunizmu*. – 432 s.
13. История технического развития угольной промышленности Донбасса в 2-х т. – Киев : Наукова думка, 1969. – Т. 2. – 608 с. ; *Istoriya tekhnicheskogo razvitiya ugolnoy promyshlennosti Donbassa v 2-kh t.* – Kiev : Naukova dumka, 1969. – Т. 2. – 608 s.

14. Історія міст і сіл Української РСР. Донецька область. – Київ : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1970. – 992 с. ; Istoriiia mist i sil Ukrainsoi RSR. Donetska oblast. – Kyiv : Holovna redaktsiia URE AN URSR, 1970. – 992 s.

15. Історія Української РСР у 8-ми т., 10-ти кн. – Київ : Наукова думка, 1979. – Т. 8 : Радянська Україна в період зміцнення соціалізму і поступового переходу до комунізму (1945 – 70-ті роки). Кн. II : Українська РСР в період розвинутого соціалізму і будівництва комунізму (кінець 50-х – 70-і роки). – 392 с. ; Istoriiia Ukrainsoi RSR u 8-my t., 10-ty kn. – Kyiv : Naukova dumka, 1979. – Т. 8 : Radianska Ukraina v period zmitsnennia sotsializmu i postupovoho perekhodu do komunizmu (1945 – 70-ti roky). Кн. II : Ukrainska RSR v period rozvynutoho sotsializmu i budivnytstva komunizmu (kinets 50-kh – 70-i roky). – 392 s.

16. Калашников В. И. Деятельность партийных организаций Донецкого бассейна по дальнейшему развитию каменноугольной промышленности в период развернутого строительства коммунизма (1959 – 1970 гг.) : автореф.... дис. докт. ист. наук / Владимир Иванович Калашников; Моск. гос. ун-т. – Москва, 1972. – 65 с. ; Kalashnikov V. I. Deyatel'nost partiynykh organizatsiy Donetskogo basseyna po dalneyshemu razvitiyu kamennougolnoy promyshlennosti v period razvernutoho stroitelstva kommunizma (1959 – 1970 gg.) : avtoref.... dis. dokt. ist. nauk / Vladimir Ivanovich Kalashnikov; Mosk. gos. un-t. – Moskva, 1972. – 65 s.

17. Каплан И. И. Борьба шахтеров Донбасса за технический прогресс и развертывание социалистического соревнования (1953 – 1958 гг.) : автореф.... дис. канд. ист. наук. / Исаак Исаакович Каплан; Ин-т истории Акад. наук СССР. – Москва, 1961. – 20 с. ; Kaplan I. I. Borba shakhterov Donbassa za tekhnicheskii progress i razvertyvanie sotsialisticheskogo sorevnovaniya (1953 – 1958 gg.) : avtoref.... dis. kand. ist. nauk. / Isaak Isaakovich Kaplan; In-t istorii Akad. nauk SSSR. – Moskva, 1961. – 20 s.

18. Карпов В. Ф. Машиностроение Донбасса – на подъёме / В. Ф. Карпов. – Сталино : Obl. kn. izd-vo, 1961. – 33 с. ; Karpov V. F. Mashinostroenie Donbassa – na podeme / V. F. Karpov. – Stalino : Obl. kn. izd-vo, 1961. – 33 s.

19. Кульчицкий С. В. Розвинутий соціалізм [Електронний ресурс] / С. В. Кульчицкий // Енциклопедія історії України. – Режим доступу : http://www.history.org.ua/?termin=rozvynutyjj_socializm ; Kulchytskyi S. V. Rozvynutyi sotsializm [Elektronnyi resurs] / S. V. Kulchytskyi // Entsyklopediia istorii Ukrainy. – Rezhym dostupu : http://www.history.org.ua/?termin=rozvynutyjj_socializm

20. Литвин В. Изменения профессионального состава рабочих и содержания их труда на шахтах Донбасса / В. Литвин // Экономика Украины. – 1967. – № 6. – С. 61–64 ; Litvin V. Izmeneniya professionalnogo sostava rabochikh i sodержaniya ikh truda na shakhtakh Donbassa / V. Litvin // Ekonomika Ukrainy. – 1967. – № 6. – S. 61–64

21. Лихолобова З. Г. Хіміки Донбасу у боротьбі за комуністичну працю / З. Г. Лихолобова // Український історичний журнал. – 1964. – № 6. – С. 51–55 ; Likholobova Z. G. Khimiki Donbasu u borotbi za komunistichnu pratsyu / Z. G. Likholobova // Ukrainskiy istorichniy zhurnal. – 1964. – № 6. – S. 51–55

22. Лихолобова З. Г. Етапи історичного шляху вугільного Донбасу (1950 – 1991 рр.) / З. Г. Лихолобова // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки : Міжвідомчий збірник наукових праць. – 2002. – Вип. 6. – С. 489–500 ; Lykholobova Z. H. Etapy istorychnoho shliakhu vuhilnoho Donbasu (1950 – 1991 rr.) / Z. H. Lykholobova // Problemy istorii Ukrainy: fakty, sudzhennia, poshuky : Mizhvidomchyi zbirnyk naukovykh prats. – 2002. – Vyp. 6. – S. 489–500

23. Лихолобова З. Г. Концептуальні питання історії вугільного Донбасу у другій половині ХХ століття / З. Г. Лихолобова // Нові сторінки історії Донбасу. – 2000. – Кн. 8. – С. 5–18 ; Lykholobova Z. H. Kontseptualni pytannia istorii vuhilnoho Donbasu u druhii polovyni XX stolittia / Z. H. Lykholobova // Novi storinky istorii Donbasu. – 2000. – Kn. 8. – S. 5–18

24. Лихолобова З. Г. Проблемы модернизации угольной промышленности в 1960 годы / З. Г. Лихолобова // Новые страницы в истории Донбасса. — 1997. — Кн. 5. — С. 150–155 ; Likholobova Z. G. Problemy modernizatsii ugolnoy promyshlennosti v 1960 gody / Z. G. Likholobova // Novye stranitsy v istorii Donbassa. — 1997. — Кн. 5. — С. 150–155
25. Локаєнко А. Р. Партиїні організації України в боротьбі за розвиток наукових форм соціалістичного змагання трудівників хімічної промисловості (1958 – 1961 рр.). (На матеріалах партійних організацій Донбасу) / А. Р. Локаєнко // Наукові праці з історії КПРС. — 1965. — Вип. 1. — С. 38–47 ; Lokaienko A. R. Partiini orhanizatsii Ukrainy v borotbi za rozvytok naukovykh form sotsialistychnoho zmahannia trudivnykiv khimichnoi promyslovosti (1958 – 1961 rr.). (Na materialakh partiinykh orhanizatsii Donbasu) / A. R. Lokaienko // Naukovi pratsi z istorii KPRS. — 1965. — Vyp. 1. — S. 38–47
26. Мазитова Л. З. Проблема социалистического соревнования в угольной промышленности Донбасса в 50-е годы / Л. З. Мазитова // Нові сторінки історії Донбасу. — 1999. — Кн. 7. — С. 174–184 ; Mazitova L. Z. Problema sotsialisticheskogo sorevnovaniya v ugolnoy promyshlennosti Donbassa v 50-e gody / L. Z. Mazitova // Novi storinki istorii Donbasu. — 1999. — Кн. 7. — С. 174–184
27. Материалы XXIV съезда КПСС. — Москва, 1971. — 319 с. ; Materialy XXIV sezda KPSS. — Moskva, 1971. — 319 s.
28. Мельник С. М. Рабочий класс Донбасса на современном этапе строительства коммунизма / С. М. Мельник // История СССР. — 1970. — № 5. — С. 77–90 ; Melnik S. M. Rabochiy klass Donbassa na sovremennom etape stroitelstva kommunizma / S. M. Melnik // Istoriya SSSR. — 1970. — № 5. — С. 77–90
29. Металлургия Сталинского экономического административного района : сб. статей. — Сталино, 1959. — 203 с. ; Metallurgiya Stalinskogo ekonomicheskogo administrativnogo rayona : sb. statey. — Stalino, 1959. — 203 s.
30. Остапчук О. Г. Развитие машинобудовання у Донбасі (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.): історіографія проблеми / О. Г. Остапчук // Нові сторінки історії Донбасу. — 2007. — Кн. 13/14. — С. 99–107 ; Ostapchuk O. H. Rozvytok mashynobuduvannia u Donbasi (druha polovyna ХХ – pochatok ХХІ st.): istoriografiiya problemy / O. H. Ostapchuk // Novi storinky istorii Donbasu. — 2007. — Кн. 13/14. — С. 99–107
31. Пихоя Р. Почему Хрущев потерял власть [Электронный ресурс] / Р. Пихоя // Международный исторический журнал. — 2000. — № 8. — Режим доступа : <http://ricolor.org/history/rsv/aft/hr/> ; Pikhoya R. Pochemu Khrushchev poteryal vlast [Elektronnyy resurs] / R. Pikhoya // Mezhdunarodnyy istoricheskiy zhurnal. — 2000. — № 8. — Rezhim dostupa : <http://ricolor.org/history/rsv/aft/hr/>
32. Попов Г. Х. Административно-командная система / Г. Х. Попов // Наука и жизнь. — 1987. — № 6 ; Popov G. Kh. Administrativno-komandnaya sistema / G. Kh. Popov // Nauka i zhizn. — 1987. — № 6
33. Решетняк А. А. Донецкий экономический район в 1957 – 1965 гг. / А. А. Решетняк // Донбасс: прошлое, настоящее, будущее : I Региональная научно-практическая конференция. — Донецк, 1992. — С. 70–71 ; Reshetnyak A. A. Donetskiy ekonomicheskii rayon v 1957 – 1965 gg. / A. A. Reshetnyak // Donbass: proshloe, nastoyashchee, budushchee : I Regionalnaya nauchno-prakticheskaya konferentsiya. — Donetsk, 1992. — С. 70–71
34. Романцов В. Е. Шахтеры Донбасса в борьбе за выполнение семилетнего плана развития народного хозяйства (1959 – 1961 гг.) : автореф.... дис. ... канд. ист. наук / В. Е. Романцов; Акад. наук УССР. Отд-ние обществ. наук. — Киев, 1963. — 21 с. ; Romantsov V. Ye. Shakhtery Donbassa v borbe za vupolnenie semiletnego plana razvitiya narodnogo khozyaystva (1959 – 1961 gg.) : avtoref.... dis. ... kand. ist. nauk / V. Ye. Romantsov; Akad. nauk USSR. Otd-nie obshchestv. nauk. — Kiev, 1963. — 21 s.

35. Саржан А. А. Зміни в соціально-економічній сфері Донбасу. Друга половина 40-х – кінець 80-х рр. XX ст. : моногр. / А. А. Саржан. – Донецьк, 2004. – 412 с. ; Sarzhan A. A. Zminy v sotsialno-ekonomichnii sferi Donbasu. Druha polovyna 40-kh – kinets 80-kh rr. XX st. : monohr. / A. A. Sarzhan. – Donetsk, 2004. – 412 s.

36. Саржан А. А. Социально-экономические и политические процессы в Донбассе (1945 - 1998) : моногр. / А. А. Саржан. – Донецк, 1998. – 298 с. ; Sarzhan A. A. Sotsialno-ekonomicheskie i politicheskie protsessy v Donbasse (1945 - 1998) : monogr. / A. A. Sarzhan. – Donetsk, 1998. – 298 s.

37. Саржан А.О. Новітня історія Донбасу (1945 – 1999 рр.) : навч. посіб. / А. А. Саржан. – Донецьк : Сталкер, 1999. – 463 с. ; Sarzhan A.O. Novitnia istoriia Donbasu (1945 – 1999 rr.) : navch. posib. / A. A. Sarzhan. – Donetsk : Stalker, 1999. – 463 s.

38. Трофимов А. В. Советское общество 1953 – 1964 гг. в отечественной историографии: политика и экономика : автореф. дис. ... докт ист. наук ; спец. 07.00.09 / А. В. Трофимов. – Екатеринбург, 1999. - 43 с. ; Trofimov A. V. Sovetskoe obshchestvo 1953 – 1964 gg. v otechestvennoy istoriografii: politika i ekonomika : avtoref. dis. ... dokt ist. nauk ; spets. 07.00.09 / A. V. Trofimov. – Yekaterinburg, 1999. - 43 s.

39. Україна: друга половина XX століття. Нариси історії / редкол. : П. П. Панченко (гол.) та ін. – Київ : Либідь, 1997. – 352 с. ; Ukraina: druha polovyna XX stolittia. Narysy istorii / redkol. : P. P. Panchenko (hol.) ta in. – Kyiv : Lybid, 1997. – 352 s.

40. Фененко В. М. Керівництво партійних організацій підприємств вугільної промисловості Донбасу розвитком руху раціоналізаторів та винахідників (1956 – 1961 рр.) / В. М. Фененко // Наукові праці з історії КПРС. – Київ, 1965. – Вип. 1. – С. 26–37 ; Fenenko V. M. Kerivnytstvo partiinykh orhanizatsii pidpriemstv vuhilnoi promyslovosti Donbasu rozvytkom rukhu ratsionalizatoriv ta vynakhidnykiv (1956 – 1961 rr.) / V. M. Fenenko // Naukovi pratsi z istorii KPRS. – Kyiv, 1965. – Vyp. 1. – S. 26–37

41. Шевченко Н. М. Досвід вивчення історії українського шахтарства в другій половині XX століття / Н. М. Шевченко // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету. Сер. : Педагогічна – 2001. – Т. 7. – С. 779–783 ; Shevchenko N. M. Dosvid vuvchennia istorii ukrainskoho shakhtarstva v druhii polovyni XX stolittia / N. M. Shevchenko // Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Ser. : Pedahohichna – 2001. – Т. 7. – С. 779–783

42. Шелест Д. С. Количественные и качественные изменения в составе рабочего класса Украинской ССР (1959 – 1970 гг.) / Д. С. Шелест. – Днепропетровск, 1971. – 175 с. ; Shelest D. S. Kolichestvennyye i kachestvennyye izmeneniya v sostave rabocheho klassa Ukrainskoy SSR (1959 – 1970 gg.) / D. S. Shelest. – Dnepropetrovsk, 1971. – 175 s.

43. Экономика отраслей народного хозяйства Донбасса / под. общ. ред. А. Н. Алымова. – Москва : Экономика, 1971. – 318 с. ; Ekonomika otrasley narodnogo khozyaystva Donbassa / pod. obshch. red. A. N. Alymova. – Moskva : Ekonomika, 1971. – 318 s.

Стаття надійшла до редакції 10.05.2017 р.

Yu. Korobka

INDUSTRIAL DEVELOPMENT OF DONETSK REGION IN 1953 – 1964: HISTORIOGRAPHY OF THE PROBLEM

The process of scientific evaluation of Donetsk Region's industrial development in the years of Khrushchev's decade is composed of qualitatively heterogeneous periods: the first one lasts since the beginning of researching the aforementioned problem till removal of Khrushchev from power in October 1964; the second one lasts since the mid 1960s till the late 1980s; the third one lasts since the late 1980s till the early 1990s; the fourth one lasts since the early 1990s till nowadays.

Unfavorable social conditions of development and functioning of historical knowledge in the USSR and inappropriate methodological basis of the Soviet epoch that domineered in humanities

in that period badly affected the research of Donetsk Region's industrial development in the years of Khrushchev's «thaw», which affected formation of an extremely insufficient and distorted picture of the region's industrial life. Still, the element of scientific value presents, alongside factual material used in these publications, analysis of the forms and the methods of political government of the economy in the field of industry, which demonstrates falling of the communist party's authority and falling of its influence on the processes that were going on in the national economy.

New socio-political conditions were created after Ukraine had gained independence are characterized by active scientific search of historical truth, revision of the conceptual provisions of Soviet historiography and use of reliable sources. The emphases being differently laid, most of the modern researchers jointly admit that development of Donetsk Region's industry in the years of Khrushchev's thaw on indestructible principles of the Soviet economic system is not a flexible variant of social production's adjustment.

Over the recent times, research of industrial development has primarily been focused on the study of the development peculiarities of the branches of industry, especially that of the coal-mining field.

Presence of lacunas in the highlight of Donetsk Region's industrial development is obvious, which appreciably impoverishes our concept of the close past of the region. One of the most important plots that require profound research is the problem of Donetsk Soviet Regional Economy Department (1957 – 1965) which was the main link in managing industry.

Key words: *Donetsk Region, Donetsk Soviet Regional Economy Department, Mykyta Khrushchev, movement for «communist attitude to work».*

УДК 94(477.54)“186”(045)

Е.О. Мельников

ПІДГОТОВКА УНТЕР-ОФІЦЕРСЬКОГО СКЛАДУ У ПОЛКОВИХ ШКОЛАХ ХАРКІВСЬКОГО ВІЙСЬКОВОГО ОКРУГУ У 60-ті рр. ХІХ ст.

У статті розглянуто діяльність полкових шкіл та навчально-виховні аспекти формування унтер-офіцерського складу Харківського військового округу у 60-ті рр. ХІХ ст. Визначено, що підготовка унтер-офіцерів була пов'язана з політикою імператорської Росії на українських землях. Проаналізовано навчальні програми, військову підготовку унтер-офіцерського складу, негативні і позитивні риси діяльності полкових шкіл на території Харківського військового округу.

Ключові слова: *Харківський військовий округ, унтер-офіцер, полкова школа, навчальні програми, навчання.*

Після впровадження військово-окружної системи на українських землях у 1862 р., перед російським урядом постало питання щодо покращення підготовки унтер-офіцерського складу. Молодший командний склад є провідною ланкою між офіцерами та простими солдатами і без них не обходиться жодна армія світу. Військове міністерство Російської імперії розуміло, що реформування армії було неможливим без належної підготовки молодших командирів, серед яких у Харківському військовому окрузі було багато українців. Особливий інтерес становить вивчення історичного досвіду підготовки унтер-офіцерського складу на українських землях Російської імперії у 60-ті роки ХІХ ст., як в історіографії.